

УДК 27-523.47-526.62(477.86-21)"16/17"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2021.05.1218>

ІКОНИ XVII — ПОЧАТКУ XVIII ст. З ЦЕРКОВ МІСТА ДОЛИНИ У КОНТЕКСТІ ВІЗИТАЦІЙНИХ ОПИСІВ XVIII ст. ТА АТРИБУЦІЇ

Роксолана КОСІВ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1202-1488>

докторка мистецтвознавства,
доцентка Львівської національної академії мистецтв,
старша наукова працівниця,
Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького,
вул. Кубійовича, 38, 79011, м. Львів, Україна
e-mail: lanakosiv@yahoo.com

Стаття присвячена іконам XVII ст. з церков міста Долини на Івано-Франківщині, що зберігаються у Національному музеї у Львові ім. Андрея Шептицького (далі — НМЛ). Дослідження продовжує студії тенденцій тогочасного іконопису Івано-Франківщини у регіоні Войнилова-Долини-Калуша, які, як уже встановлено, у другій третині XVII ст. розвивалися у контексті з львівською школою. Уведення окремих ікон XVII — початку XVIII ст. з Долини до наукового обігу та детальніше вивчення тих, що знані, дає змогу порівняти їх з групою ікон XVII ст. зі Львова, Войнилова та Калуші, та висвітлити аспекти розвитку місцевого іконопису, що становить актуальність дослідження.

Метою і завданнями є опрацювати ікони XVII — початку XVIII ст. з церков міста Долини (19 творів) (окрім пам'яток, що наближені за стилістикою малярства до кола майстра ікони «Переображення» з Яблунева), що зберігаються у НМЛ, систематизувати їх за манерою малярства, співвіднести описи ікон та облаштування церкви з документів візитацій XVIII ст. трьох храмів Долини з конкретними творами. Для цього застосовані методи формального та іконографічного аналізів, метод реконструкції та метод дослідження культурного контексту. Об'єктом дослідження є ікони XVII ст. з церков міста Долини у збірці НМЛ, а також документи церковних візитацій цих церков 1741 та 1762 рр. Предметом дослідження є атрибуція ікон та реконструкція їхнього первісного місця розташування.

Ключові слова: ікона, іконостас, малярський осередок, церковне мистецтво, церква, м. Долина, документи церковних візитацій XVIII ст.

Roksolana KOSIV

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1202-1488>

Doctor in Art Studies,

Associate professor, Lviv National Academy of Arts,

Senior scholar, National Museum in Lviv named

after Andrey Sheptytsky

38, Kubiiovycha Street, 79011, Lviv, Ukraine

e-mail: lanakosiv@yahoo.com

THE 17th — EARLY 18th CENTURY ICONS FROM THE CHURCHES IN THE DOLYNA TOWN IN THE CONTEXT OF 18th CENTURY VISITATIONS DESCRIPTIONS AND ATTRIBUTION

Problem statement. In the collection of the National Museum in Lviv named after Andrey Sheptytsky (further — NML) there is a group of the 17th — early 18th century icons from the churches in Voynyliv, Yezupil, Rohatyn and Dolyna in Ivano-Frankivsk region, which presents the direction of development of church art in this area. More detailed study of these icons allow us to compare them with stylistically similar works and highlight aspects of the development of local icon painting.

The purpose of the article is to systematize the icons from the Dolyna churches in the manner of painting, to correlate the descriptions of icons from the documents of 18th century church visits with specific works to be able to reconstruct the original location of some and call attention to works painted by one master, belonging to the same iconostasis.

The methods of formal and iconographic analysis, and the method of reconstruction are used. The icons are analyzed with the consideration of the cultural context.

Conclusions. The 17th — early 18th century icons from the Dolyna churches in the collection of the NML show similar tendencies as the group of previously researched icons of the first half of the 17th century from the churches in Voynyliv (NML). A group of mid-17th century icons that we associate with the Archangel Michael church in Dolyna — three Sovereign tier icons have a common manner of painting with two icons from Bolokhiv in Ivano-Frankivsk region, in terms of the overall composition of the frames — with icons in the Sovereign tier of the iconostasis in the Holy Spirit church in Rohatyn (1650), and the stylistic of painting is similar with the Sovereign tier icons of two Holy Paraskeva in the iconostasis of St. Paraskeva church in Lviv (1640-ies). These icons, as well as festive icons from Dolyna, show the influence of icon painting of the Lviv school. Two icons associated with the Church of the Nativity of the Virgin Mary in Dolyna — the icon of the Virgin Hodegetria with the praise and Passion of Christ icon (1630—1640-ies) have similar manner of interpretation of figures so, we assume, they are painted by one master. The Descent of the Holy Spirit icon (early 18th century) from Dolyna shows a connection with the works of the authors of the Bohorodchany (Skyt Manyavskyi iconostasis), actually the workshop of Yov Kondzelevych, which apparently influenced the development of local iconpainting.

Keywords: icon, iconostasis, icon painting center, church art, church, Dolyna town, documents of the 18th century church visits.

Вступ. Вивчення творів церковного мистецтва, що походять чи належать конкретним храмам, та груп ікон однієї стилістики чи манери малярства є актуальним для сучасного українського мистецтвознавства та в ширшому контексті культурологічних та історичних досліджень. Нашим завданням є розглянути ікони XVII — початку XVIII ст. з церков міста Долини на Івано-Франківщині, що зберігаються у Національному музеї у Львові ім. Андрея Шептицького. Дослідження продовжує студії тенденцій тогочасного іконопису Івано-Франківщини у регіоні Войнилова-Долини-Калуша-Рогатина. Як уже встановлено за архівними джерелами [1, с. 28; 2, с. 27] та за стилістичними аналогіями [3, с. 52; 4; 5], у другій третині — середині XVII ст. іконопис рогатинських та войнилівських церков розвивався у контексті з провідною на той час львівською школою. Із львівськими майстрами пов'язується також іконостас 1650 р. церкви Святого Духа в Рогатині [3, с. 52].

У збірці НМЛ зберігається комплекс ікон XVII — початку XVIII ст. з церков Войнилова, Єзуполя, Рогатина та Долини, які презентують напрямок розвитку церковного мистецтва цього регіону. Уведення окремих ікон XVII — початку XVIII ст. з Долини до наукового обігу та детальніше вивчення тих, що знані, дасть змогу порівняти їх зі стилістично подібними творами, зокрема з іконами XVII ст. зі Львова, Войнилова, Рогатина та Калушини, та висвітлити аспекти розвитку місцевого іконопису, що становить *актуальність дослідження*. Метою і завданнями є опрацювати ікони XVII — початку XVIII ст. з церков міста Долини (окрім творів, що відносяться за стилістикою малярства до кола майстра ікони Переображення з Яблунова), що зберігаються у НМЛ (19 пам'яток), систематизувати їх за манерою малярства та розглянути аналоги з-поза кола долинських творів, співвіднести описи ікон та облаштування інтер'єру з документів візитацій XVIII ст. трьох храмів Долини з конкретними творами. *Об'єктом дослідження* стали ікони XVII — початку XVIII ст. з церков міста Долини у збірці НМЛ, а також документи церковних візитацій цих церков 1741 та 1762 рр. *Предметом дослідження* є атрибуція ікон та реконструкція їхнього первісного місця розташування.

Аналіз досліджень та публікацій. Зацікавлення творами церковного мистецтва з Долини відбулося

від часу перших публікацій ікон з місцевих церков, що були привезені у різний час до Національного музею у Львові. Як зафіксовано у Книзі вступу НМЛ, перші ікони з церков Долини поступили до музею на початку його діяльності — між 1905—1907-ми рр. Нову муровану церкву Різдва Богородиці у Долині у 1906 р. посвятив митрополит Андрей Шептицький, тож, очевидно, за його сприяння частина ікон з Долини була тоді привезена до музею. У 1912 р. директор НМЛ Іларіон Свенціцький здійснив експедицію до долинських церков, під час якої була закуплена низка інших творів. Три ікони з Долини надішли до НМЛ із закритого 1939 р. Музею Богословської академії у Львові.

Більшу увагу у літературі мали найдавніші ікони з Долини — комплекс творів 1560-х рр., що пов'язуються з одним автором, якого здебільшого ідентифікують як маляр Дмитрій. Ікони цього автора та кілька інших ікон кінця XVI ст. з Долини були вперше опубліковані І. Свенціцьким у 1928 та 1929 рр. [6, іл. 2, 4, 7, 9, 45, 53, 56, 85, 101; 7, табл. 37, 38, 40, 43, 44 та ін.], пізніше до них неодноразово зверталися інші науковці. З них виділяємо дослідження О. Сидора, який у 2000 р. уклав каталог ікон майстра Дмитрія з вичерпною бібліографією [8]. Після того окремі ікони майстра Дмитрія були також неодноразово публікованими [9, с. 33—43; 10, іл. 275, 276, 728]. Увагу до комплексу ікон з Долини, що у збірці НМЛ, було привернуто під час круглого столу «Проблеми музеєфікації на Бойківщині» та науково-практичної конференції «Археологічними та сакральними стежками Долинщини», що відбулися на базі Музею «Бойківщина» Омеляна і Тетяни Антоновичів у Долині і за матеріалами яких у 2008 р. видано збірник. У двох статтях збірника згадано про церкви Долини та про ікони з цих церков, які зберігаються в НМЛ, та зазначено, що твори та архівні матеріали щодо облаштування долинських храмів потребують детальніших досліджень [11; 12]. Окрему статтю присвячено комплексу ікон з Долини кінця XVI — початку XVII ст., що пов'язується з колом майстра ікони Переображення з Яблунова [13].

Що стосується ікон, які є об'єктом нашого дослідження, то вони комплексно не розглядалися, втім, кілька ікон були опубліковані [14, іл. 96; 15; 11, с. 55]. Великоформатні Страсті Христові з До-

лини увійшли до монографічного опрацювання та каталогу українських ікон на цю тему, де звернено увагу на джерела іконографії сцен [16, с. 209—210, 60, 64, 71, 88, 100, 112]. Фрагмент Царських врат з іконостасу церкви в Долині опублікував М. Драган [3, с. 62].

У розвідці застосовані *методи* формального та іконографічного аналізів, метод реконструкції та метод дослідження культурного контексту.

Основна частина. Заснування Долини на місці виявлених соляних джерел відносять до другої половини X ст. [17, с. 7; 18, с. 28]. На початку XII ст. у Долині на горі Знесіння діяв монастир Вознесіння Господнього [18, с. 28], у XIII ст. у Долині фіксують укріплений замок [12, с. 87—88]. Очевидно, поселення почало розвиватися завдяки видобутку солі, що стало основним промислом на довгі роки. У 1525 р. місто отримало маґдебурзьке право [17, с. 16], що також стало поштовхом для розвитку ремесла і торгівлі.

Інформація про середньовічні церкви Долини не виявлена. Найдавніші відомості стосуються місцевої дерев'яної церкви Різдва Богородиці, за записом М. Драгана побудованої у 1648 р., очевидно, на місці давнішої. Загалом у Долині діяло три церкви з посвятами Різдва Богородиці, св. Миколая та Архистратига Михаїла. Те, що у XVI ст. у Долині діяло кілька церков, засвідчують згадані твори 1560-х рр. зі збірки НМЛ, які є одними з давніших збережених ікон цього регіону загалом [8] (НМЛ і-1274, і-1457, і-1459, і-1875, і-1456, і-2591, і-1451) (з них одна — Страшний суд — збережена у невеликому фрагменті (НМЛ і-20); дві ікони апостолів належать до одного чину Моління (НМЛ і-1460/1-2).

У 1594 р. Долина була спалена татарами [17, с. 16, 34], однак, ймовірно, тоді її церкви вціліли або принаймні якась частина їхнього облаштування. Про це також свідчать згадані ікони 1560-х рр. зі збірки НМЛ. Ікони, очевидно, належали різним церквам, як мінімум двом, бо серед них є дві майже ідентичні ікони св. Миколая з житієм та Христа Пантократора з апостолами — з іконостасів. Великого розміру ікони Різдва Богородиці та Архангела Михаїла з діяннями, що напевно належали намісному ярусові, дозволяють уважати, що ікони, як храмові, походили з іконостасів у церквах Архангела Михаїла та Різдва Богородиці. З комплексу ікон 1560-х рр. немає ікон

Богородиці, що могло б вказувати, що тоді ці іконостаси мали три ікони у намісному ярусі.

Матеріали єпархіальних візитацій долинських церков 1741 та 1762 рр. засвідчують, що у місті діяло три церкви, а Долина була осідком місцевого деканату Львівської архієпархії. Описи візитації 1741 р. є лаконічними, без інформації про ікони та облаштування. У цій візитації, зокрема, записано, що церква Різдва Богородиці була дерев'яна, «побита гонтами», добра порядна. У ній були два антимінси з мощами [19, арк. 447зв—449]. Ця церква мала багатшу ризницю (літургійні ризи, богослужбові тканини, металеві речі), ніж церкви Архангела Михаїла та св. Миколая. Церква Архангела Михаїла у тій візитації записана як погоріла [19, арк. 450], а дерев'яна церква св. Миколая як стара, зі старою дерев'яною дзвіницею [19, арк. 449].

Документи візитації долинського деканату 1762 р., яку провів Микола Шадурський за дорученням львівського єпископа Льва Шептицького, мають детальніші описи облаштування церков. У цій візитації давніша церква Архангела Михаїла записана з посвятою Собору Архангела Михаїла. Вона мала дубові підвалини, була ціла збудована з тесаного ялинового дерева, мала один верх «у формі бані», «гонтами побита». Напис на одвірку свідчив, що церкву збудовано 1746 р. «коштом місцевих парафіян» [20, арк. 203 зв]. Цікаво відзначити, що, як записано у візитації, «над престолом між старими Царськими вратами за чорною креповою завісою був уміщений образ на дошці посвяти церкви». Дарохранильниця була відділена від образу. Над жертвенником у святилищі був образ Богородиці [20, арк. 203 зв]. У цій церкві був «образ Архієрея з апостолами і празниками на дошках дерев'яних давно колись мальовані. Царські врата з намісними образами сницарської новішої роботи і мальовання» [20, арк. 204]. Далі перелічено чотири невеликі престоли перед намісними образами, з чого випливає, що намісних ікон було чотири. На намісних образах було «три олов'яні корони, а четверта біла бляшана» [20, арк. 204]. У бабинці справа був «образ Спасителя, зліва Богородиці, обидва на дошках дерев'яних. Метрика велася від 1607 р., а братства і школи при церкві на той час не було, [20, арк. 206]. Церква простояла до 1960-х рр., коли її розібрали як аварійну.

Про церкву св. Миколая у цій же візитації сказано, що стара будівля рік тому (у 1761 р.) завалилася від вітру і тепер будується нова, яка виставлена по вікна. На нову церкву використовували «нове ялинове дерево і зі старої церкви» [20, арк. 206 зв]. Її ікони, на жаль, не написано які, й облаштування зберігали у притворі в церкві Різдва Богородиці і в резиденції пароха [20, арк. 207]. При церкві була метрика хрещення з 1600 р., братства і школи не було [20, арк. 208 зв]. Будівництво церкви закінчили 1763 р. Цю дату було написано на самій церкві разом з іменем майстра — Максима Мельника [17, с. 42]. Церкву розібрали у 1960 р.

Церква Різдва Богородиці, згідно з описом 1762 р., мала три верхи у «формі бань гонтами побита досить обширна» [20, арк. 209]. Ця церква була виставлена стараннями пароха о. Василя Гнатковського, «коли посвячена не відомо» [20, арк. 209]. У привілеях 1670 р. про цю церкву записано, що тоді парохом церкви і деканом був о. Василь Гнатковський [20, арк. 211 зв], тож вона могла бути збудована ще до того часу. На час візитації над престолом у церкві був образ Непорочного зачаття Богородиці — на дошці у різьб'ярському і мальованому обрамленні. Під образом була дарохранильниця. У святилищі було два жертвенники, «над яким і збоку було розвішано сім образів на дошках» [20, арк. 209 зв]. У церкві був «Деїсус цілий з апостолами, пророками, Царськими вратами і намісними образами сницарської давньої роботи і мальовання» [20, арк. 210 зв]. Згадано, що при намісних образах були престоли з антипедіями з різних тканин, яких було чотири [20, арк. 210 зв]. Таким чином також зрозуміло, що в іконостасі було чотири намісні ікони. На намісних образах були три різьблені дерев'яні малярсько золочені корони, а четверта і п'ята — олов'яні, і одна мала срібна [20, арк. 210 зв—211]. На намісному образі Богородиці була «суконка оксамитова рита» з рожевим шовком і куском гапту на іншій тканині. На лівому крилосі були Страсті, справа — Страшний суд на дереві [20, арк. 211]. Також цікаво відзначити, що, як записано, у цій церкві були «два образи Страстей Христових на полотні, якими на великий піст закривають намісні образи» [20, арк. 211], що є типово латинською традицією. У бабинці у церкві справа був образ Спасителя, а зліва — Богородиці та кілька інших на дошках. Записано також, що над бабинцем

є притвор, але там нічого немає [20, арк. 211]. При церкві діяло братство [20, арк. 220 зв]. Цю церкву було розібрано наприкінці XIX ст. та споруджено нову муровану. Таким чином, до сьогодні жодна із давніх дерев'яних долинських церков не вціліла.

Ікони з долинських церков, що у збірці НМЛ, окрім знаної ікони Христа Пантократора з апостолами, що має понизу дату та напис імені «Дмитрій» (зараз майже не читабельні), не мають дати виконання чи імен майстрів. Таким чином, як у випадку ікон з трьох церков Войнилова [5], ці твори також доводиться аналізувати, спираючись на візуальні спостереження.

Після згаданих ікон 1560-х рр., які свідчать про давність місцевого церковного життя, за хронологією другий комплекс ікон — 9 творів — з церков у Долині, створений наприкінці XVI — на початку XVII ст. Ці ікони за стилістикою малярства відносяться до великої групи ікон авторства анонімних майстрів, що приписуються колові автора ікони Переображення з церкви в Яблуневі. Ікони цієї стилістики з церков в Долині знані в літературі як «коло майстра іконостасу Михайлівської церкви в Долині» [21, іл. 37; 13]. Ікони складають другий відомий етап облаштування долинських храмів. Ймовірно, ці ікони походять також з різних церков у Долині, бо серед них збереглися дві ікони Богородиці Одигітрії з похвалою, очевидно, з намісного ярусу іконостасу двох різних церков (НМЛ і-112, і-1454) [22, с. 78—79, 86—87; 13]. Окрім них з цього стилістичного кола творів до намісного ярусу іконостасу входили ікони Спаса в славі (НМЛ і-113) [23, с. 78—79] та Собору Архангела Михаїла. Остання ікона дала підставу уважати, що більшість з цих ікон належали Михайлівській церкві в Долині [21, іл. 37; 13].

До давнішого етапу створення ікон з церков у Долині — наприкінці XVI — на початку XVII ст. — належить ще одна ікона Богородиці Одигітрії з похвалою (НМЛ і-1967), що відноситься до кола автора ікон з Плав'я [22, с. 126—127; 24]. Авторства цього майстра також пара апостолів з чину Моління іконостасу з церкви в Долині (НМЛ і-1453), що свідчить, що одна з долинських церков могла мати іконостас цього анонімного автора. Згадані ікони кінця XVI — початку XVII ст. намальовані майстрами, що їх умовно можна віднести до напівпрофесійних.

Іл. 1. Ікона Богородиці Одиґітрії з похвалою. 1630—1640-ві рр. з церкви Різдва Богородиці (?) в Долині. НМЛ

Іл. 2. Ікона Страстей Христових. 1630—1640-ві рр. з церкви Різдва Богородиці (?) в Долині. НМЛ

Тим часом ще одна ікона Богородиці Одиґітрії з похвалою з церкви у Долині — четверта за порядком цієї іконографії — створена у першій половині XVII ст. вправним майстром (НМЛ і-1258, поступила до НМЛ між 1905—1907 рр.) [22, с. 152—153] (іл. 1, 4). Ця ікона великого розміру — 149 x 130 см — найбільша з усіх, що входили до намісного ярусу іконостасу з цих церков, однак наближена до них за вимірами та формою дошки (наближена до квадрату). Так, Різдво Богородиці 1560-х рр. та датована ікона Христа Пантократора

з апостолами мають 137 x 125 см. Можливо, ці ікони та ікона Богородиці Одиґітрії були пристосовані в іконостасі нової церкви Різдва Богородиці. Нагадаємо, що у середині XVII ст. збудували нову церкву Різдва Богородиці, а в 1746 та 1761—1762 рр. церкви Архангела Михаїла та св. Миколая відповідно. Якщо з найдавніших долиньських ікон 1560-х рр. немає намісної ікони Богородиці, то з кінця XVI — першої половини XVII ст. їх збереглося чотири. Усі належать до іконографічного типу Одиґітрії з похвалою та могли належати до іконостасу. Зі зламу століть є лише одна намісна ікона Спаса в славі.

За стилістикою малярства, виконанням гравійованого тла четверта ікона Богородиці Одиґітрії з похвалою (іл. 1, 4) близька до творів провідних майстрів львівської школи іконопису того часу. Помітно, що планка з написом «Під твою милість прибігаємо Богородице Діво...» на цій іконі пізнішого часу, очевидно, ікону було пристосовано до іконостасу в новій церкві. При дослідженні фігур пророків цієї ікони помітно, що вони подібно потрактовані як фігури на великій багатосюжетній іконі Страстей Господніх з Долини (НМЛ і-19; розмір 239 x 178,5 см) (іл. 2, 3). Ікону Страстей слід пов'язувати з церквою Різдва Богородиці у Долині, оскільки у документах візитацій лише при описі цієї церкви згадано про ікони Страстей та Страшного суду, що були на лівому та правому крилосах. Страшний суд, це очевидно, була одна із двох ікон 1560-х рр., що збереглися з долиньських церков (одна у фрагменті). Ікона Страстей з Долини відома тим, що має найбільшу серед таких збережених українських творів кількість сцен — 39. Ця ікона надійшла до музею також між 1905—1907-ми рр. Твір складається з трьох вертикальних дощок. Композиція ікони вирізняється тим, що зображення Розп'яття Господнього не є більшим, ніж інші сцени, як це зазвичай бачимо на подібних іконах на цю тему. Навпаки, дві сцени зліва: Воскресіння Лазаря та Моління в Гетсиманському саді, що під нею, та остання, що справа внизу загальної композиції — Воскресіння Господнє — є ширші, ніж інші. Сцени, які на лівій дошці, що під Молінням в Гетсиманському саді, та сцени, що над Воскресінням Господнім, є вдвічі вужчими. Сцени, що намальовані на центральній дошці (по три сцени в ряд, загалом 18) є однакові за розміром між собою. Оскільки пам'ятка виділяється своєю опо-

Іл. 3. Воїни ведуть Христа на суд першосвященника Анни, Відречення ап. Петра, Христос на суді Пилата, Зняття з хреста. Фрагменти ікони Страстей Христових. 1630—1640-ві рр. з церкви Різдва Богородиці (?) в Долині. НМЛ

відністю, приведемо сюжети та написи до сцен, що пояснюють зображення.

Сцени розташовані у хронологічній послідовності, читаються зліва направо, зверху вниз. У верхньому ярусі зображено Воскресіння Лазаря, В'їзд Господ-

ній в Єрусалим, Вигнання торговців з храму, Умивання ніг апостолам, Тайна вечеря, Юда бере срібняки від першосвященників. До сцен цього ярусу написів немає. У другому ярусі вміщено: Моління про чашу «*Хс молился во городци*», Поцілунок Юди —

Іл. 4. Пророки Єзекиїл, Арон. Фрагменти ікони Богородиці Одигітрії з похвалою. 1630—1640-ві рр. з церкви Різдва Богородиці (?) в Долині. НМЛ

Ув'язнення Христа «**воин со врѣжием и дреколми аша его ношню**», Воїни ведуть зв'язаного Христа «**ведоша їса вниучи связаного до анни**» (іл. 3), Христос на суді в першосвященника Анни «**множество народа приведоша їса связаного до анни**», Христа ведуть від Анни «**ведоша їса ѿ анни**», Відречення ап. Петра «**петръ ѿрекся хѣ пред народом**» (іл. 3). У третьому ярусі зображено: Друге відречення ап. Петра та Христос на суді у Каяфи «**петръ запрѣлся хѣ прведоша їса до канѣфи**», Третє відречення ап. Петра і зустріч з Христом «**петръ тре[...] ѿвержеся хѣ**», Христос перед Пилатом «**приведоша їса множество воин къ пилатѣ**», Христос перед Іродом «**приведошаїса ко родѣ игемонѣ**», Христос на суді першосвященників «**приведоша їса до архіереѣ архіерен радтсѣ[...] св[...]**», Глузування над Христом «**зде нарѣганиа и поношениа**», Каяття ап. Петра і смерть Юди «**петръ ише во плака горко иѣда ше иѣдавѣса**». У четвертому ярусі бачимо наступні сцени:

Христос перед Пилатом «**приведошаїса ко пилатѣ**» (іл. 3), З Христа знімають одержу «**совлекоша ма со ризѣ монхѣ**», Бичування «**воїни внишаїса привязаного ѣ столпа**», Христос перед Пилатом «**приведоша їса ко пилатѣ жидове**», Коронування терновим вінком «**воїн соплетше вѣнец ѿ терниа вѣзложѣша на главѣ**», воїни ведуть Христа у терновому вінку і багрянці «**воин ведошаїса носѣ тернов вѣнецѣ**», Христос у багрянці перед Пилатом «**приведошаїса ко пилатѣ**». У п'ятому ярусі зображено: Пилат вивів Христа в багрянці на суд юдеїв «**жидове попысагают хѣ**», Христа ведуть від Пилата «**ведошаїса ѿ пилатѣ**», Пилат умиває руки «**пѣлат ѣмырѣцѣ свої и речет чист есм ѿ крве сег праведнаго**», Ісуса ведуть з двома розбійниками «**ведоша їса нина два развоїника со ним**», Пилат вивів Христа на суд юдеїв другий раз «**пилат нехверѣтаю вини во члѣѣ сем жидове кров его ннас нна дѣдѣх наш[и]х**», Христос несе хрест на Голготу «**воїни ведошаїса носѣ**

ща крѣтъ свон», два розбійники ідуть на Голготу «ведоша іна два разбонника». Останній шостий ярус містить такі сцени: Прибивання до хреста «воїни прибиваютьїса на крѣтъ», Поставлення хреста «тѣ изводаттъ крѣтъ со їсом на горѣ», Розп'яття з пристоячими «распатїе їа нїшего їс хс», Зняття з хреста «сонатїе со креста [...] їс хс» (іл. 3), Покладення до гробу «положение во гробѣ їа нїшегїс хс», Воскресіння Господнє «востанїе из гроба їа нїшегїс хс».

На іконі відтворено детальну картину суду Христа першосвященниками, юдеями, Іродом. Особливою оповідністю відзначається суд Пилата, з яким Христос зображений у шістьох сценах. У XVII ст. в українських церквах стають поширеними Учительні євангелія, у яких багато уваги відводилося страшний тематиці. Зокрема припускається, що таким джерелом для ікони з Долини могло стати Учительне Євангеліє Кирила Транквіліона Ставровецького, видане 1619 р. в Рохманові, де згадано сім епізодів, як Христа провадили на суд, що відтворені на іконі [16, с. 60]. Ймовірно, під їхнім впливом велику увагу відведено також іншим сюжетам суду над Христом та страстей Христових. Окрім того вважаємо, що історичні події того часу також мали значення. Приклад невинно засудженого і замученого Христа був близьким у контексті складних історичних подій середини XVII ст. та соціальних умов, у яких перебувало українське населення. Рідкісним на українських іконах Страстей Христових є сюжет Вигнання торговців з храму, що представлений на іконі з Долини. Цей сюжет за євангельським текстом слідує за В'їздом Христа в Єрусалим. Типово для іконографії другої половини XVII—XVIII ст. було зображати лише одну сцену Воскресіння Господнього, у той час як на давніх іконах XV — початку XVI ст. їх, як правило, було три.

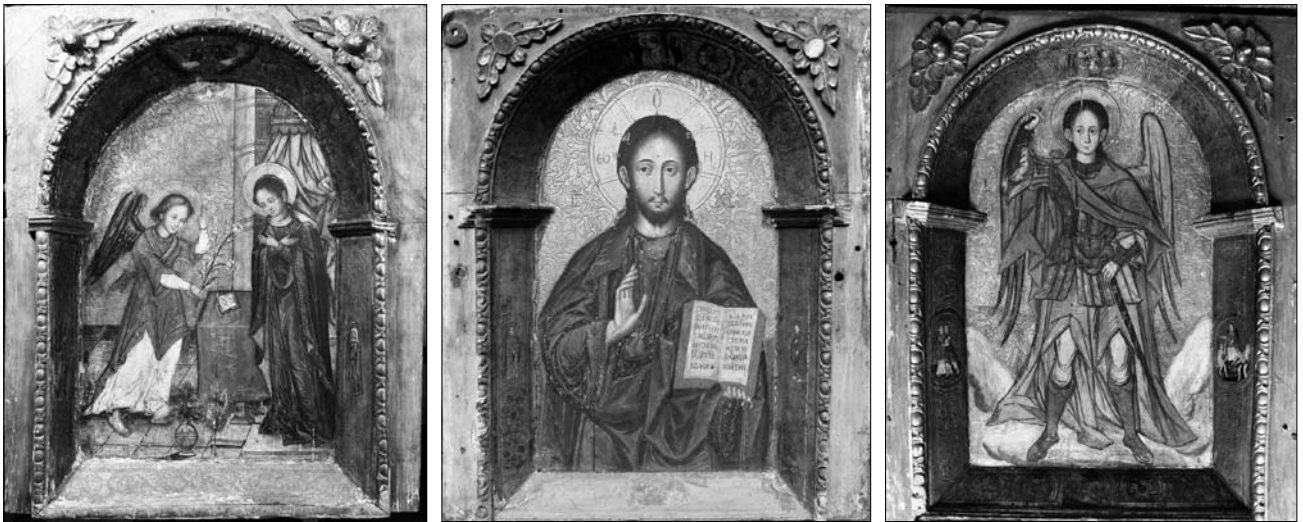
Ікона Страстей намальована вправним майстром, однак ніби поспіхом, у деяких фрагментах зображення залишений лише лінійний рисунок, колір левкасу є тлом для композицій. Ікона лаконічна в колориті, домінує червоно-оранжевий колір, бачимо різні відтінки вохри та сірого. Пропорції фігур видовжені, сцени динамічні. Також своєрідно потрактовано гори у вигляді стилізованих лещаток. Як уже відзначено, стрункі фігури персонажів, їхні подовгуваті лики з великими червоними устами, що нагадують

Іл. 5. Ікона Різдва Богородиці. Друга половина XVII ст. з церкви Різдва Богородиці в Долині. НМЛ

лики на давніх іконах 1560-х рр. майстра Дмитрія з Долини, близькі до того, як зображені пророки на іконі Богородиці Одигітрії з похвалою першої половини XVII ст. з Долини. На обох іконах подібно потрактовані стопи та кисті рук тих фігур, що є невеликого масштабу (пророків у випадку ікони Одигітрії). Центральні зображення Богородиці та Дитяти Ісуса на іконі Одигітрії промальовані ретельніше. Таким чином, аналізуючи малюнок пророків та фігур на іконі Страстей, можемо припустити спільне авторство обох творів. На підставі іконографії Страстей (деякі сцени, як-от Умивання ніг, мають прототи́пи у Тріоді Квітній 1631 р. київського друку [16, с. 85]), тому слід припустити, що ікони намальовані у 1630—1640-х рр. Ікона Страстей напевно висіла не високо в церкві, бо в нижній половині зображення у воїнів та у тих, хто судив Христа, вишкрябані обличчя. Припускаємо, що досліджувана ікона Богородиці Одигітрії також належала іконостасу церкви Різдва Богородиці в Долині.

Інші ікони XVII ст. з долинських церков менше знані у літературі. Іконографія та розмір свідчать, що більшість із них також належали до іконостасу. Насамперед звернемо увагу на ікону Різдва Богородиці, що, ймовірно, була намісною в іконостасі однойменного місцевого храму (НМЛ і-2562; до НМЛ надійшла 1939 р. з Музею Богословської академії у Львові (до Музею Богословської академії її передав о. Іван Цимбала); розмір 117,5 x 102,5 см) (іл. 5).

Іл. 6. Ікони Благовіщення Богородиці, Христа Пантократора, Архангела Михаїла. Середина XVII ст. З намісного ярусу іконостасу церкви Архангела Михаїла (?) у Долині. НМЛ

Ця ікона внизу на рамі має, на жаль, малоінформативний вкладний текст: «**сеїѡбразсорожил рабѣ бжи"андрї"со женю своєю и чади: заѡпѣщєнне грѣховѣ**». Ікона оправлена в раму, її малярство вправне, про що свідчать складні ракурси фігур чотирьох дівчат у віночках з дарами, що зображені нетипово тому, що у віночках, і тому, що їх уміщено на передньому плані. Батьки Богородиці представлені справа вдаліні, ніби обговорюючи прочитане у книзі, яка відкрита на столі. Маньєристичні постави фігур, зображення постатей зі спини (дівчина зліва), експресивність моделювання складок тканин, іконографія свідчать, що ікона виконана у другій половині XVII ст. Автора ікони виділяє своєрідна манера малювати лики з курносими носами.

Ікона Різдва Богородиці могла бути створена до новозбудованої церкви Різдва Богородиці, що була виставлена, як згадано у візитації, за пароха Василя Гнатковського, який, як відомо з тієї ж візитації, був парохом і деканом у 1670-му році, однак на час візитації 1762 р. парафіяни і священник точно не пам'ятали, коли церкву було посвячено. Час зведення церкви відносять до початку Визвольної війни 1648 р. На час опису у церкві був іконостас з Деїсісним та пророчим ярусами різьб'ярської і малярської роботи, Царські врата та чотири намісні ікони. Ця ікона є другою відомою храмовою іконою церкви Різдва Богородиці після ікони майстра Дмитрія 1560-х рр.

Три інші ікони з Долини: Благовіщення Богородиці (НМЛ і-1452; закуплена 1912 р. в Долині; розмір

106 x 72 см), Христос Пантократор (НМЛ і-2490; передана до НМЛ 1939 р. з Музею Богословської академії у Львові; розмір 115 x 98 см) та Архистратиг Михаїл (НМЛ і-1458; закуплена 1912 р. в Долині; розмір 115 x 95 см), очевидно, належали до намісного ярусу іконостасу однієї церкви — ікона Архистратига Михаїла свідчить, що до Михайлівської (іл. 6). Не частий приклад уміщення ікони Благовіщення Богородиці у намісному ярусі іконостасу простежуємо також у випадку ікон Благовіщення Богородиці, Христа Пантократора та св. Миколая кінця XVII ст. з церкви св. Миколая у Войнилові, що у збірці НМЛ [5, с. 1090]. Ікона Христа надійшла з Музею Богословської академії, у каталог якої вписана 1933 р. як така, що передана о. І. Цимбалою з церкви Різдва Богородиці [25, с. 198].

Манера малярства та композиція обрамлення свідчать, що ці три ікони з Долини створені спільним автором. Прецизійна, можна сказати делікатна манера малярства, споріднює ікони з іконою Христа на престолі в оточенні ангелів з чину Моління, що походить з церкви у Войнилові на Івано-Франківщині, а також з 12-ма іконами празників з іконостасу та іконою батьків Богородиці, можливо, з церкви Різдва Богородиці у Войнилові й двома іконами Благовіщення Богородиці (іл. 7) та Хрещення Христового, що походять з церкви у Болохові поблизу Войнилова [5, с. 1089—1091; 26, іл. 377—378]. Вважаємо, що ці ікони створені спільним автором.

У статті, присвяченій іконам з Войнилова, ми припустили авторство місцевого, у регіоні Войнилова-

Болохова-Долини, майстра, однак звернемо також увагу на спорідненість манери малярства намісних ікон з Долини з намісними іконами святих Параскеви в іконостасі церкви св. Параскеви у Львові. Подібність проявляється у малюнку ликів, невеликих рук та графічному виконанні складок вбрання, асисто та фактур тканин. Подібну форму та фактуру крил, як бачимо в іконографії архангелів на іконах з Долини, малював також Федір Сенькович, що простежується в іконах його авторства (Успіння Богородиці, Христос у славі) у львівському Успенському іконостасі 1620-х рр. (тепер у церкві у Великих Грибовичах коло Львова). Таким чином, вплив львівської школи іконопису на означені ікони безсумнівний. Це також дає нам право датувати окреслені ікони з Долини серединою XVII ст. (у статті, присвяченій іконам з Войнилова, ми датували їх 1650—1670-ми рр.). Як зауважено, манера малярства свідчить, що автор намісних ікон Христа та Богородиці в іконостасі П'ятницької церкви у Львові намалював також три намісні ікони до іконостасу церкви Різдва Богородиці у Войнилові (НМЛ) [5, іл. 2, с. 1089].

Повертаючись до трьох досліджуваних намісних ікон з Долини, звернемо увагу також на характер їхнього обрамлення. Усі три ікони мають доволі глибокі рами з півкожним завершенням. На внутрішніх боках рами, і вгорі намальовані невеликі сцени чи образи святих. На іконі Благовіщення Богородиці на внутрішніх боках золоченої рами намальовані батьки Богородиці Йоаким та Анна, а вгорі — два ангели, що тримають квітку. На боках рами ікони Христа Пантократора зображені верховні апостоли Петро і Павло, а вгорі і внизу — сцена Переображення Господнього. Вгорі — Христос з пророками Іллею та Мойсеєм, внизу — три апостоли, що попадали. На боках рами ікони Архангела Михаїла представлені три сцени його діянь: бій Якова з ангелом (зліва), Архангел навчає Єву прясти, а Адама обробляти землю (справа), Зруйнування Содому та Гоморри (внизу). Вгорі на рамі зображено Собор архангела Михаїла. Відзначимо, що сцена з Архангелом Михайлом, що вчить перших людей ремеслу, типова на іконах XVII ст., її, зокрема, бачимо на іконі Архангела Михаїла з діяннями, що походить з церкви Різдва Христового у Войнилові [5, іл. 1]. Зауважимо, що майже ідентичну композицію рами мають намісні ікони в іконостасі 1650 р. церк-

Іл. 7. Ікона Благовіщення Богородиці. Середина XVII ст. з церкви Архангела Михаїла у Болохові (Калуський р-н, Івано-Франківська обл.). За репродукцією: [26, іл. 377]

ви Святого Духа в Рогатині. Там теж є невеликі зображення на внутрішніх боках рами, вгорі та внизу, що пов'язані з основним образом. У верхній частині рами збоку на усіх іконах з Рогатина та Долини є невеликі карнизи. Ціоправда, на рамах рогатинських ікон є багатший рельєфний декор, ніж на іконах з Долини, де просто вигравіювані квіткові мотиви. Як відзначено, ікони рогатинського іконостасу пов'язують із львівською школою. Проте також відомо, що у першій половині XVII ст. в Рогатині діяли місцеві майстри Дмитро Борискович, Петро, Федір (на жаль, їхні твори не ідентифіковані). За архівними документами XVII ст. прослідковано, що були контакти між львівським (Федором Сеньковичем) та рогатинським (Дмитром Борисковичем) майстрами [1, с. 28; 2, с. 27].

Як зацитовано в описі візитації 1762 р. церкви Архангела Михаїла в Долині, що була збудована 1746 р., ікони чину Моління та празники були «давно колись мальовані на дошках дерев'яних», а Царські врата і намісні ікони — новішої роботи і мальовання. Сьогодні складно уточнити поняття «старі» і «нові», але з опису виглядає, що ікони верхніх ярусів

Іл. 8. Ікони Різдва Богородиці, Різдва Христового, Воздвиження Чесного Хреста, Покрову Богородиці, Вознесіння Господнього, Переображення. Середина XVII ст. З празникового ярусу іконостасу церкви Архангела Михаїла (?) у Долині. НМЛ

не мали різьб'ярського обрамлення або мали не велике, а намісні ікони його мали, на що вказує визначення «роботи і мальовання». Візитатор також записав, що образ посвяти церкви був над престолом у святині. Церква тоді була посвячена Собору Архангела Михаїла, тому це могла бути ікона кінця XVI — початку XVII ст. стилістики автора ікони Переображення з Яблунева, що давніше могла бути намісною в іконостасі. З комплекту досліджуваних намісних ікон середини XVII ст. бракує ікони Богородиці (за описом 1762 р. в іконостасі були чотири намісні ікони), тому, можливо, одна зі згаданих ікон Богородиці Одигітрії з похвалою зламу XVI—XVII ст. з Долини тоді все ще залишалася в іконостасі.

Інший комплекс ікон з Долини, який розглянемо, також походив з іконостасу. Це десять ікон празничного ярусу, що виконані спільним автором орієнтовно у середині XVII ст.: Різдво Богородиці, Воздвиження Чесного Хреста, Покров Богородиці, Благовіщення Богородиці, Різдво Христове, Зішестя Христа в ад, Вознесіння, Зішестя Святого Духа, Переображення та Успіння Богородиці (НМЛ i-100—109, надійшли до НМЛ між 1905—1907-ми рр.) (іл. 8). Не відомо, чи це був повний цикл празників у цьому ярусі, чи в ньому бракує ще двох святкових ікон та ікони Тайної вечері, що мала б бути у центрі. Ікони намальовані у графічній манері, що наближує до стилістики низки ікон 1640—1650-х рр., зокрема з Волі Гнійницької та Єзуполя (НМЛ). Подібність помітна у графічному виконанні ликів з підкресленими очима та складками на чолі у старших чоловіків. Також помітні деякі споріднені прийоми малярства із невеликою іконою ап. Андрія зі сценами життя (НМЛ), що її нещодавно в літературі пов'язано із творчістю львівського майстра Миколи Петраховича [27]. Спільні прийоми малярства із названими авторами також вказують на проникнення нових тенденцій іконопису, які популяризували провідні на той час львівські майстри до міст і містечок львівської єпархії.

Не має інформації, що в Долині були свої майстри іконописці, тож питання авторства ікон цього празничного ярусу залишається відкритим. Ікони цього ярусу, окрім Покрови, ще потребують комплексної реставрації. Наразі стан збереження більшості творів утруднює їхнє дослідження. Помітно, що у тій самій манері, очевидно, спільним автором нама-

Іл. 9. Ікона Архангела Михаїла. Середина XVII ст. З церкви Архангела Михаїла (?) в Долині. НМЛ

Іл. 10. Єв. Матей. Фрагмент Царських врат. Середина XVII ст. з церкви Архангела Михаїла (?) в Долині. НМЛ

льована невелика ікона Архангела Михаїла, також з Долини (НМЛ i-406; до НМЛ закуплена 1912 р.) (іл. 9). Вона має майже ту ж висоту, що й празни-

Іл. 11. Царські врата. Фрагмент. Середина XVII ст. з церкви Архангела Михаїла (?) в Долині. НМЛ

Іл. 12. Ікона Покров Богородиці. Кінець XVII ст. з церкви в Долині. НМЛ

ки — 34,5 см (празники — 36 см), однак дещо від них вужча — 26 см (майже всі ікони празників мають 30,5 см ширини). Ікона Архангела Михаїла, що могла бути на аналої чи на тетраподі у церкві, вказує, що комплекс ікон празників також міг би належати до іконостасу церкви Архангела Михаїла у Долині. Принаймні, як уже згадано, на час візитації 1762 р. цієї церкви в іконостасі був празниковий

ярус, у церкві Різдва Богородиці його не згадано, лише «Деїсис та пророки».

Звернемо увагу, що з церкви в Долині походять Царські врата (НМЛ д-337; закуплені 1912 р.; розмір 142 x 67 см), малярство яких виявляє той самий почерк (іл. 10), що його бачимо на іконах празників. Таким чином, очевидно, Царські врата та празники належали до одного іконостасу. Різьба Царських врат майстерна з маньєристичними деталями, зокрема рольверками біля овалів з образами євангелістів (іл. 11).

Дві інші ікони з долинських церков — це невеликого розміру Покров Богородиці, що міг належати до празникового ярусу іконостасу (НМЛ і-110; надійшла між 1905—1907 рр.; розмір 37 x 30 см) (іл. 12) та велике Зішестя Святого Духа (НМЛ і-2669; до НМЛ передана 1939 р. з Музею Богословської академії у Львові; розмір 128,5 x 99,5 см) (іл. 13, 14). Ікона Покрову за розміром така ж, як й згадані ікони празників, однак вона створена іншим майстром, про що говорить манера малярства. Стилістика малярства свідчить, що обидві ікони є молодшими, ніж інші твори з долинських церков. Ікону Покрови Богородиці слід віднести до кінця XVII ст. Ця ікона відрізняється також за іконографією від давнішої пам'ятки. Давніша ікона представляє типовий варіант Покрови, який у XVII ст. часто також практикували малювати вишенські майстри — коли велику тканину-покров тримають над Богородицею два ангели. Загалом варіант іконографії Покрови, коли тканину тримають над Богородицею ангели, відноситься до найдавніших. Богородиця тут представлена у поставі оранти. На молодшій іконі невелика півфігура Богородиці намальована на хмарині. Марія зі складеними на грудях руками у молитві, що не характерно для іконографії Покрови. Тканини-покрову взагалі немає. Тут постава Богородиці більше типова для сцени піднесення Богородиці на небо у композиції Успіння.

Різними також є тексти тропаря на сувої св. Романа Солодкоспівця. На давнішій іконі написано кондак свята Покрови, що ілюструє подію: «Діва днесь предстоїть у церкві і з ликами святих невидимо за нас молиться Богу». Його часто писали на українських іконах Покрови XV—XVIII ст. На молодшій іконі написано різдвяний кондак, авторство якого приписують св. Роману Солодкоспівцю: «Діва младенца пребагатого родить і земля вертеп недо-

торканому» (у кондаку: «Діва днесь Пресущественного рождає і земля вертеп Непроступному приносить»). За манерою рисунку ликів ікона нагадує малярство намісної ікони Різдва Богородиці з Долини, тож може належати до спільного з нею малярського середовища.

Ікона Зішестя Святого Духа (іл. 13, 14) за часом виконання є наймолодшим твором з долиньських церков у збірці НМЛ. Її слід датувати початком XVIII ст. В інвентарній книзі Музею Богословської академії у Львові записано, що її передав о. І. Цимбала з церкви Різдва Богородиці в Долині, тож, можливо, ця ікона первісно належала цій церкві. Іконографія твору виділяється зображенням Новозавітної Трійці вгорі над Богородицею. Малярство ликів апостолів та Богородиці вправне, з тональним моделюванням. На тлі та на рамі ікони бачимо досить високий рельєф наливного левкасу у вигляді великих листків.

Манера моделювання ликів апостолів та одерж близька до того, як намальовано натрунний портрет Олександра Свистельницького (НМЛ), фундатора церкви Воскресіння Господнього у Свистільниках (тепер с. Світанок Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.). О. Свистельницький помер 1699 р. [28; 29, с. 57, 106—107], що, очевидно, є часом створення його натрунного портрета. Портрет О. Свистельницького за манерою малярства близький до малярства майстерні Йова Кондзелевича, зокрема апостолів та пророків Богородчанського (Скит-Манявського) іконостасу (1698—1705 рр.) [28, с. 105] (НМЛ). Є припущення, що Кондзелевич міг малювати у церкві у Свистільниках іконостас (втрачений у Першу світову війну). Тож у випадку ікони Зішестя Святого Духа з Долини можемо також говорити про вплив майстерні Йова Кондзелевича на місцевий іконопис.

Висновки. Ікони XVII — початку XVIII ст. з церков Долини, що в збірці НМЛ, виявляють подібні тенденції, що й група раніше опрацьованих ікон першої половини — середини XVII ст. з церков Войнилова (НМЛ). Низка ікон, що їх пов'язуємо із церквою Архангела Михаїла у Долині, — три намісні ікони — мають спільну манеру малярства з двома іконами з Болохова на Івано-Франківщині, щодо загальної композиції обрамлення — з іконами рогатинського Святодухівського іконостасу, а за стилі-

Іл. 13. Ікона Зішестя Святого Духа. Початок XVIII ст. з церкви Різдва Богородиці в Долині. НМЛ

Іл. 14. Апостоли. Фрагмент ікони Зішестя Святого Духа. Початок XVIII ст. З церкви Різдва Богородиці в Долині. НМЛ

тикою малюнка — із намісними храмовими іконами двох святих Параскев П'ятницької церкви у Львові. Ці ікони, а також ікони празників з Долини виявляють вплив іконопису провідної львівської школи. Храмова ікона Різдва Богородиці другої половини XVII ст. з церкви Різдва Богородиці в Долині також виявляє вплив цієї школи іконопису. Дві інші ікони, що їх пов'язуємо із церквою Різдва Богоро-

диці у Долині, — Богородиця Одигітрія з похвалою та Страсті Христові 1630—1640-х рр. — мають подібні прийоми трактування фігур, тож, припускаємо, є авторства одного майстра. Ікона Зішестя Святого Духа з Долини має зв'язок із творчістю авторів Богородчанського (Скит-Манявського іконостасу), власне майстерні Йова Кондзелевича, яка, очевидно, також мала вплив на розвиток місцевого іконопису.

У перспективах подальше опрацювання комплексів ікон з церков Івано-Франківщини, зокрема тих, що у музейних збірках, для створення якоїнайбільш цілісного уявлення про розвиток церковного мистецтва краю. Поки що не виявлено ікон XVII ст. з підписами місцевих майстрів, що б дало змогу виявити де і в якій стилістиці вони працювали.

- Мельник В. *Церква Святого Духа в Розатині*. Альбом. Київ: Мистецтво, 1991. 143 с.
- Александрович В. Майстри «малих» осередків українського малярства історичного перемишльсько-львівського регіону першої половини XVII ст. *Соціум. Альманах соціальної історії*. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2013. Вип. 10. С. 9—30.
- Драган М. Українська декоративна різьба XVI—XVIII ст. Київ: Наукова думка, 1970. 201 с.
- Зілінко Р. Дияконські двері з архистратигом Михаїлом та Мелхіседеком середини XVII ст. *Пам'ятки України: історія та культура*. Київ, 2013. № 12. С. 54—59.
- Косів Р. Ікони XVII — першої половини XVIII ст. з церков Войнилова на Івано-Франківщині в контексті візитаційних описів, реконструкції місця розташування та атрибуції. *Народознавчі зошити*. № 5. 2020. С. 1081—1096.
- Свенціцький І. *Іконопис Галицької України XV—XVI віків*. Львів, 1928. 102 с.
- Свенціцький-Святицький І. *Ікони Галицької України XV—XVI віків*. Львів, 1929. 135 с.
- Сидор О. Ікони майстрів Олексія і Дмитрія в колекції Національного музею у Львові. *Літопис Національного музею у Львові*. Львів: 2000. С. 89—152.
- Berezhnaya L., Himka J.-P. *The World to Come: Ukrainian Images of the Last Judgment*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2014. 356 p.
- Патріарх Димитрій (Ярема). *Іконопис Західної України XVI — початку XVII ст.* Львів: Друкарські куншти, 2017. 595 с.
- Гелитович М. Ікони з Долини — цінні пам'ятки українського мистецтва. *Археологічними стежками Долинщини. Збірник науково-теоретичних статей*. Вип. 2. Долина: Долинський краєзнавчий музей «Бойківщина» Тетяни і Омеляна Антоновичів, 2008. С. 47—56.
- Матвій І. Дослідження та вичення археологічних та сакральних сторінок Долинщини проблеми та можливості їх вирішення. *Археологічними стежками Долинщини. Збірник науково-теоретичних статей*. Вип. 2. Долина: Долинський краєзнавчий музей «Бойківщина» Тетяни і Омеляна Антоновичів, 2008. С. 83—95.
- Федак М. Група ікон кінця XVI — початку XVII століття з м. Долина «коламайстра іконостаса з Михайлівської церкви в Долині». *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. № 1. 2020. С. 62—70.
- Свенціцька В., Сидор О. *Спадщина віків. Українське малярство XIV—XVIII століть у музейних колекціях Львова*. Львів, 1990. 71 с.: іл.
- Павличко Я. Дві ікони «Покрови Богородиці» кін. XVII та кін. XVII — поч. XVIII ст. із церков м. Долина на Івано-Франківщині. *Волинська ікона: дослідження та реставрація*. Луцьк, 2005. С. 47—48.
- Gronek A. *Ikony Męki Pańskiej. O przemianach w talarstwie cerkiewnym Ukrainko-Polskiego pogranicza*. Kraków: Collegium Columbinum, 2007. 426 s.
- Kostowiecka J. *Z przeszłości Doliny*. Dolina: Nakładem autorki, 1936. 64 s. (перевидання).
- Мацкевий Л. Найдавніше минуле Долинського району Івано-Франківської області. *Археологічними стежками Долинщини. Збірник науково-теоретичних статей*. Вип. 2. Долина: Долинський краєзнавчий музей «Бойківщина» Тетяни і Омеляна Антоновичів, 2008. С. 24—32.
- Генеральна візитація Львівської єпархії 1740 і 1743 рр. НМЛ. Відділ рукописів і стародруків. Ркл-17. 500 арк.
- Генеральна візитація Львівської єпархії 1761—1762 рр. НМЛ. Відділ рукописів і стародруків. Ркл-22. 633 арк.
- Українське народне малярство XIII—XX століть: світ очима народних митців: альбом. Авт.-упорядн.: В. Свенціцька, В. Откович. Київ: Мистецтво, 1991. 304 с.
- Гелитович М. *Богородиця з Дитям і похвалою. Ікони колекції Національного музею у Львові: науковий каталог*. Львів: Свічадо, 2005. 167 с.
- Гелитович М. *Українські ікони Спас у Славі*. Львів: Друкарські куншти, 2003. 93 с.
- Гелитович М. Три народні маляри кінця XVI — початку XVII ст. *Студії мистецтвознавчі*. Число 2. Київ, 2019. С. 23—37.
- Сидор О. *Патріарх Йосиф Сліпий і мистецтво*. Львів; Рим, 2012. 445 с.
- Міляєва Л. за участю Гелитович М. *Українська ікона XI—XVIII століть: альбом*. Київ, 2007. 525 с.
- Горда-Цибко О. «Апостол Андрій зі сценами життя» Миколи Мороховського Петраховича. *Пам'ятки України: історія та культура*. Київ, 2013. № 12. С. 60—67.

28. Жеплинська О. Натрунний портрет Олександра Свистельницького у збірці Національного музею у Львові. *Літопис Національного музею у Львові*. Львів: Національний музей у Львові, 2001. С. 103—107.
29. *Український портрет XVI—XVIII століть. Каталог-альбом*. Укладачі Г. Белікова, Л. Членова. Київ: Національний художній музей України, 2005. 351 с.

REFERENCES

- Melnyk, V. (1991). *Church of the Holy Spirit in Rohatyn. Album*. Kyiv [in Ukrainian].
- Aleksandrovych, V. (2013). Masters of «small» centers of Ukrainian painting of the historical Peremyshl-Lviv region of the first half of the 17th century. *Society. Almanac of Social History* (Issue 10, pp. 9—30). Kyiv [in Ukrainian].
- Drahan, M. (1970). *Ukrainian decorative carving of the XVI—XVIII centuries*. Kyiv [in Ukrainian].
- Zilinko, R. (2013). Deacon's door with the Archangel Michael and Melchizedek of the middle of the XVII century. *Sights of Ukraine: history and culture*, 12, 54—59 [in Ukrainian].
- Kosiv, R. (2020). Icons of the 17th — first half of the 18th century from Voynyliv churches in Ivano-Frankivsk region in the context of church visits descriptions, reconstruction of location, and attribution. *The Ethnology Notebooks*, 5, 1081—1096 [in Ukrainian].
- Sventsitskyi, I. (1928). *Iconpainting of Galician Ukraine of the XV—XVI centuries*. Lviv [in Ukrainian].
- Sventsitskyi-Sviatitskyi, I. (1929). *Icons of Galician Ukraine of the XV—XVI centuries*. Lviv [in Ukrainian].
- Sydor, O. (2000). Icons of masters Oleksiy and Dmytriy in the collection of the National Museum in Lviv. *Chronicle of the National Museum in Lviv* (Pp. 89—152). Lviv [in Ukrainian].
- Berezhnaya, L., & Himka, J.-P. (2014). *The World to Come: Ukrainian Images of the Last Judgment*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Patriarch Dymytrii (Yarema). (2017). *Western Ukrainian icon painting of the 16th — the beginning of the 17th centuries*. Lviv [in Ukrainian].
- Helytovych, M. (2008). Icons from the Dolyna are valuable monuments of Ukrainian art. *Archaeological trails of the Dolyna. Collection of scientific and theoretical articles*, 2, 47—56 [in Ukrainian].
- Matviyiv, I. (2008). Research and study of archeological and sacred pages of the Dolyna, problems and possibilities of their solution. *Archaeological trails of the Dolyna. Collection of scientific and theoretical articles*, 2, 83—95 [in Ukrainian].
- Fedak, M. (2020). A group of icons from the end of the 16th — beginning of the 17th century from Dolyna «circles of the master of the iconostasis from St. Michael's Church in Dolyna». *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts*, 1, 62—70 [in Ukrainian].
- Sventsitska, V., & Sydor, O. (1990). *Heritage of the ages. Ukrainian painting of the 14th—18th centuries in the Lviv museum collections*. Lviv [in Ukrainian].
- Pavlychko, Ya. (2005). Two icons of the «Intercession of the Virgin» of the XVII and the end of the XVII — beginning of the XVIII century from the churches of Dolyna in Ivano-Frankivsk region. *Volyn icon: research and restoration* (Pp. 47—48). Lutsk [in Ukrainian].
- Groniek, A. (2007). Icons of the Passion. On the changes in the church painting of the Ukrainian-Polish borderland. *Cracow* [in Polish].
- Kostowiecka, J. (1936). From the early days of the Dolina. *Dolina* [in Polish].
- Matskevych, L. (2008). The most ancient past of Dolyna district of Ivano-Frankivsk region. *Archaeological trails of the Dolyna. Collection of scientific and theoretical articles*, 2, 24—32 [in Ukrainian].
- General visit of the Lviv diocese in 1740 and 1743. (1743)*. National Museum in Lviv named after Andrey Sheptytskyi. Department of Manuscripts and old printed books (РкЛ-17) [in Polish and Latin].
- General visit of the Lviv diocese in 1761—1762. (1762)*. National Museum in Lviv named after Andrey Sheptytsky. Department of Manuscripts and old printed books (РкЛ-22) [in Polish and Latin].
- Sventsitska, V., & Otkovych, V. (Eds.). (1991). *Ukrainian folk painting of the XIII—XX centuries: the world through the eyes of folk artists: album*. Kyiv [in Ukrainian].
- Helytovych, M. (2005). *Theotokos with Child and with praise. Icons from the collection of the National museum in Lviv named after Andrey Sheptytsky*. Lviv [in Ukrainian].
- Helytovych, M. (2003). *Ukrainian icons of the Savior in Glory*. Lviv [in Ukrainian].
- Helytovych, M. (2019). Three folk painters of the late XVI — early XVII centuries. *Art studies*, 2, 23—37 [in Ukrainian].
- Sydor, O. (2012). *Patriarch Yosyf Slipy and the art*. Lviv; Rome [in Ukrainian].
- Milyaeva, L. with the participation of Helytovych, M. (2007). *Ukrainian icon of the XI—XVIII centuries: album*. Kyiv [in Ukrainian].
- Horda-Tsybko, O. (2013). «Apostle Andrew with the life scenes» by Mykola Morokhovsky Petrakhnovych). *Sights of Ukraine: history and culture*, 12, 60—67 [in Ukrainian].
- Zheplynska, O. (2001). Epitaph portrait of Olexander Svystelnytsky in the collection of the National Museum in Lviv. *Chronicle of the National Museum in Lviv* (Pp. 103—107). Lviv [in Ukrainian].
- Belikova, H., & Chlenova, L. (Eds.). (2005). *Ukrainian portrait of the XVI—XVIII centuries. Catalog-album*. Kyiv [in Ukrainian].